

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра туризму

До захисту
Допускається
Завідувач кафедри

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

За бакалаврським рівнем вищої освіти

на тему:

«Розвиток туристичної привабливості Сумського регіону за рахунок історико-культурних заповідників»

Виконав:

_____ (підпис)

_____ (Прізвище, ініціали)

Група: _____

_____ (Науковий) керівник:

_____ (підпис)

_____ (Прізвище, ініціали)

Суми – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ОБ’ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ.....	7
1.1. Визначення сутності та класифікаційних характеристик об’єктів історико-культурних заповідників.....	7
1.2. Сучасні закордонні та вітчизняні підходи до розуміння та використання об’єктів історико-культурної спадщини у туризмі регіонів.....	13
1.3. Аналіз недоліків, ключових проблем та переваг використання історико-культурних заповідників у розвитку туристичної привабливості регіонів.....	18
Висновки до розділу 1	
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ТУРИЗМІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	21
2.1. Економіко-статистичний аналіз сучасного стану розвитку туризму у області.....	21
2.2. Історико-культурний туристичний потенціал області.....	26
2.3. Загальна характеристика використання історико-культурних заповідників у туризмі регіону.....	31
Висновки до розділу 2	
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОБ’ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	33

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

.....39

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ42

ВСТУП

Актуальність дослідження. Туризм є однією з найбільш швидко розвинених галузей сучасного світу, відіграючи значну роль в економічному, соціокультурному та екологічному розвитку країн. Одним з ключових елементів туристичного продукту є історико-культурні об'єкти, які представляють історичне, культурне та архітектурне надбання країни або регіону. Вони є свідченням минулих епох, спадкоємцями давніх цивілізацій і творами мистецтва, які мають великий ціннісний потенціал для розвитку туризму.

Сьогодні історико-культурні об'єкти стають все більш популярними серед туристів, які прагнуть отримати унікальний досвід, відчутти дух минулих епох і пізнати культурне багатство різних народів. Їх використання у туризмі має великий потенціал для стимулювання економіки, збільшення зайнятості та покращення якості життя місцевого населення. Дослідження історико-культурних об'єктів у контексті туризму є актуальним завданням з кількох причин. По-перше, зростання туристичного попиту на культурні враження та аутентичні досвіди ставить перед країнами та регіонами завдання збереження історичної та культурної спадщини та розробки ефективної стратегії їх використання. По-друге, економічний потенціал історико-культурних об'єктів у туризмі може сприяти стимулюванню регіонального розвитку, залученню інвестицій. Зближення двох сфер стимулювало ряд факторів, основні з яких:

- зростання рівня культурного капіталу, стимульоване зростанням рівня освіти;
- стиль споживацької культури постмодерну, який акцентує на особистому розвитку;
- зростання значення нематеріальної культури та ролі іміджу та «атмосфери»;

- зростання мобільності, що забезпечує простіший доступ до інших культур;
- зростання доступності інформації про інші культури за допомогою нових технологій;
- поява нових націй та регіонів, які прагнуть сконструювати та презентувати свою ідентичність;
- актуалізація проблеми фінансування культури, пов'язана зі зростанням культурних потреб населення/кількості культурних інституцій [20].

Актуальність дослідження історико-культурних об'єктів Сумської області у контексті їх ролі в туристичному бізнесі надзвичайно важлива. Ця область України славиться своїм багатим культурним спадком, а також природною красою, що приваблює туристів з усього світу. Сумська область розташована на північному-сході країни та має багатий історичний багаж, пов'язаний з різними етапами розвитку України. На її території знаходяться унікальні пам'ятки архітектури, музеї, храми, фортеці, старовинні селища та багато інших об'єктів, що свідчать про багатогранність історичного досвіду нашого народу. Вивчення та збереження цих об'єктів є важливою складовою культурно-гуманітарного розвитку регіону. Однак, не менш важливим аспектом є роль історико-культурних об'єктів у туристичному бізнесі. Сумська область має великий потенціал для розвитку туризму, який може стати ключовою галуззю економіки регіону. Туристи, які приїжджають сюди, мають можливість побачити власними очима унікальні пам'ятки минулого, відчутти дух старовини та зануритися у культурне надбання українського народу. Відвідування історико-культурних об'єктів сприяє зростанню туристичного попиту, створенню нових робочих місць та розвитку інфраструктури.

Тему використання історико-культурних пам'яток у розвитку туризму **вивчали такі вчені** як Т. Шпарага, У. Полутренко, В. Корнієнко, Т. Лукашенко, В. Ганський тощо. Дослідженням історико-культурних об'єктів Сумської

області займались – А. Нога, В. Зігунов, А. Корнус, А. Бересток, С. Ілляшенко, О. Жукова та інші.

Мета дослідження – дослідження туристичної привабливості Сумської області за рахунок історико-культурних заповідників.

Завдання дослідження:

- визначення сутності та класифікаційних характеристик об'єктів історико-культурних заповідників;
- розгляд сучасних закордонних та вітчизняних підходів до розуміння та використання об'єктів історико-культурної спадщини у туризмі регіонів;
- аналіз недоліків, ключових проблем та переваг використання історико-культурних заповідників у розвитку туристичної привабливості регіонів;
- розробка економіко-статистичного аналізу сучасного стану розвитку туризму у області;
- опис історико-культурного туристичного потенціалу області;
- загальна характеристика використання історико-культурних заповідників у туризмі регіону;
- огляд перспектив використання об'єктів історико-культурної спадщини у розвитку регіонального туризму.

Об'єкт дослідження – історико-культурні заповідники Сумської області.

Предмет дослідження – механізм використання об'єктів історико-культурної спадщини Сумської області у розвитку туристичної привабливості.

Методи дослідження. У роботі використовуються діалектичний метод, для розгляду явищ дослідження у взаємозв'язку; методи аналізу і синтезу, для розчленування досліджуваних явищ і процесів на складові елементи для детального вивчення; статистичний метод для встановлення кількісного впливу

окремих чинників на кінцевий результат виробництва; графічний метод для оформлення досліджених висновків у формі рисунків і таблиць.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти України, що регулюють туристичну діяльність, наукові праці вітчизняних і закордонних дослідників, що присвячені вивченню даної теми, офіційні дані Державної служби статистики України, інтернет-сайти, а також результати особистих досліджень.

Практичним значенням цієї роботи є використання даної роботи студентами для написання майбутніх курсових, дипломних робіт та при підготовці фахівців галузі.

Структура роботи. Дана кваліфікаційна робота складається із:

- 1) Вступу;
- 2) Трьох розділів;
- 3) Загальних висновків;
- 4) Списку використаної літератури (44 найменування);

Загальний обсяг роботи складає 57 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ

1.1. Визначення сутності та класифікаційних характеристик об'єктів історико-культурних заповідників

Історико-культурні заповідники відіграють надзвичайно важливу роль у збереженні та вивченні культурної спадщини людства. Вони є особливими місцями, де поєднуються історія, культура, архітектура та природні ландшафти. Ці заповідники втілюють у собі унікальність і неповторність національної та світової культурної спадщини.

Розглянемо деякі визначення даного поняття від дослідників.

На думку Белікової М. історико-культурні заповідники створюються на основі ансамблів, комплексів пам'яток та окремих пам'яток природи, історії, культури та територій, що становлять особливу історичну, наукову і культурну цінність [1].

У документації Міністерства культури йдеться про те, що історико-культурні заповідники це спеціальні території, що визначені на законодавчому рівні, охоплюють ансамблі та комплекси пам'яток історії та культури, мають виняткову історичну, наукову та культурну цінність і знаходяться під охороною держави [4].

С. Попович та О. Фастовець пишуть, що історико-культурні заповідники це процес створення спеціальних зон для охорони й використання історично значущих територій населених пунктів, природних ландшафтів, пам'ятних місць та об'єктів, пов'язаних з конкретними історичними подіями, життям і творчістю видатних особистостей, а також унікальних об'єктів [10].

Отже, думки вчених відрізняються між собою. Дехто відносить до заповідників і окремі об'єкти та пам'ятки, у той час, як інші вважають, що це тільки ансамблі або комплекси пам'яток. Але, по суті, кожний історичний об'єкт можна вважати комплексом завершеної туристичної дестинації, який уже сформований, використовується у туристичній діяльності та охороняється державою.

У нашій науковій роботі ми будемо дотримуватися думки, про те, що кожний історико-культурний об'єкт можна вважати заповідником.

Розрізняють історико-архітектурні, історико-меморіальні, історико-археологічні та історико-етнографічні заповідники. Кожен заповідник створюється й діє на підставі окремо затвердженого положення.

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» об'єкти культурної спадщини поділяються на (рис. 1.1) [11]:

1. За типами об'єкти:

– Споруди (витвори) - це твори архітектури, інженерного мистецтва, монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери зі свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення, які мають автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб.

Комплекси (ансамблі) - це сукупності окремих або поєднаних об'єктів культурної спадщини, які мають визначену топографічну структуру.

Визначні місця — це зони або ландшафти, які мають природно-антропогенні витвори та зберігають цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового або художнього погляду.

2. За видами:

– Археологічні об'єкти — це нерухомі об'єкти культурної спадщини, які містять рештки життєдіяльності людини. Серед них можна виділити городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянки, укріплення, військові табори, виробничі споруди, іригаційні споруди, шляхи, могильники, культові місця, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв та пов'язані з ними рухомі предмети. Ці об'єкти знаходяться під землею поверхнею або під водою і є невідтворним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації.

Історичні об'єкти включають будинки, споруди, комплекси (ансамблі), окремі поховання, некрополі, місця масових поховань, місця бойових дій, місця загибелі військовослужбовців, а також бойові кораблі, судна зі залишками бойової техніки, озброєння та інше. Такі об'єкти пов'язані з важливими історичними подіями, життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів.

Об'єкти монументального мистецтва — це твори образотворчого мистецтва, як самостійні або пов'язані з архітектурними, археологічними або іншими пам'ятками, або входять до утворюваних комплексів (ансамблів).

Об'єкти архітектури — це окремі будівлі, архітектурні споруди, які збереглися в автентичному стані й характеризуються певною культурою, Об'єкти містобудування включають історично сформовані центри населених місць, вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі) зі збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою. Вони можуть також включати залишки давнього розпланування та забудови, які відображають певні містобудівні ідеї.

Об'єкти садово-паркового мистецтва являть собою поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами.

Ландшафтні об'єкти включають природні території, які мають історичну цінність.

Об'єкти науки й техніки охоплюють унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що відображають рівень розвитку науки та техніки певної епохи, певних наукових напрямків або промислових галузей.

Рис. 1.1. Класифікація об'єктів культурної спадщини

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Головна мета управління спадщиною полягає в тому, щоб відобразити її значущість і обґрунтувати необхідність її збереження як для місцевих спільнот, так і для відвідувачів. Розумне управління та інтелектуальний або емоційний підхід до спадщини та культурного розвитку є як правом, так і привілеєм. Таке управління має проявляти повагу до цінностей спадщини, до корінного населення, яке її передає, до ландшафтів і культур, які її створили, до поточних інтересів і прав місцевих спільнот, а також до власників історичних пам'яток.

Хартія туризму – міжнародний документ, схвалений на VI сесії Генеральної Асамблеї UNWTO в м. Софія 22.09.1985 р., в якому зафіксовані принципи відносин держав в галузі туристської діяльності, а саме [22]:

1. Національний і міжнародний туризм є одним з основних засобів культурного обміну. Охорона спадщини повинна надавати значущі та добре керовані можливості для членів приймаючих громад та відвідувачів відчутти та зрозуміти спадщину та культуру різних спільнот.

2. Відносини між спадщиною та туризмом є динамічними та повинні подолати суперечливі цінності. Нею потрібно керувати стабільно на благо теперішнього та майбутніх поколінь.

3. Операції з покращення об'єктів культурної спадщини мають забезпечити відвідувачів збагачувальним і приємним досвідом.

4. Приймаючі громади та місцеве населення повинні брати участь у програмах розвитку туризму для об'єктів спадщини.

5. Діяльність у сфері туризму та охорони спадщини має приносити користь приймаючим громадам.

6. Програми сприяння розвитку туризму мають захищати та покращувати природні та культурні об'єкти.

Аналіз праць науковців дає змогу висунути дві основні ідеї, які характеризують дослідження туризму сьогодні. Перша розглядає туристичну культуру як локальну динаміку адаптації та присвоєння глобального явища. Іншими словами, туристична культура стає дедалі більш вирішальною у створенні образів, які приймаючі суспільства зберігають і подають як через рекламний дискурс, спрямований на туристів, так і через меморіальні історії, що відсилають до минулого [25].

Це спостереження стосується туристичних напрямків, які прагнуть висвітлити свою культурну спадщину. Таким чином, ці напрямки висвітлюють пам'ятки спадщини, які, ймовірно, слугуватимуть, з одного боку, туристичними

маркерами та інструментами міжнародного розмежування, а з іншого боку, як емблеми гордості та засоби інтеграції та згуртованості місцевих громад.

Друга ідея стосується подвійного статусу культурного туризму, який спочатку розглядається як сфера багатогранної діяльності, яка втілює культуру туризму, відображаючи її локальні та глобальні виклики та проблеми; потім як культурний продукт, що походить з історичного ґрунту, з якого він виник. Він перекладає та конденсує досвід і ноу-хау своїх агентів, навички та досвід своїх посередників і ремісників, не підпорядковуючись виключно заздалегідь визначеним і стандартизованим баченням своїх потенційних споживачів, а саме туристів. У зв'язку з цим слід пам'ятати, що культурний туризм найчастіше вивчався під кутом очікувань.

Це підхід, який розвинувся на хвилі досліджень, що вихваляють портрет інтелектуального туриста, справедливого, солідарного з приймаючими суспільствами, так би мовити, відмінного від того, хто зробив прототип масового туриста. Він бере свій початок, серед іншого, в дискурсі, встановленому міжнародними неурядовими організаціями. Досить згадати, зокрема, ЮНЕСКО та такі організації, як ICOMOS, ICOM, ICCROM, експертна думка яких часто керувалася думкою туристів і навіть місцевого населення [27]. У кількох країнах світу ці погляди домінували в політиці консервації та збереження культурних ресурсів з метою туристичної експлуатації.

У висновку можна підкреслити такі ключові аспекти: дослідження історико-культурних об'єктів є важливою складовою у розвитку туризму та культурного спадку регіону; вивчення їх історії, архітектури, культурного значення та впливу на суспільство дозволяє зберегти та відтворити цінність культурної спадщини; використання історико-культурних об'єктів у туристичній діяльності сприяє розвитку туризму та економіки регіону. Вони стають привабливими об'єктами для туристів, які бажають поглибити своє розуміння культурного спадку та насолодитися унікальними враженнями.

1.2. Сучасні закордонні та вітчизняні підходи до розуміння та використання об'єктів історико-культурної спадщини у туризмі регіонів

За останні десятиліття спостерігається зростання інтересу до використання історико-культурних об'єктів як важливого ресурсу для розвитку туризму, культурної спадщини та сталого розвитку. Міжнародний досвід і світові тенденції в цій галузі дають важливі вказівки та напрями для використання історико-культурних об'єктів у Сумській області та інших регіонах.

Один з ключових аспектів міжнародного досвіду – це створення інтегрованих підходів до управління та просування історико-культурних об'єктів. Це означає врахування всіх аспектів, включаючи збереження, належне використання, популяризацію та залучення громадськості. Розробка довгострокових стратегій, партнерство між владними структурами, громадськістю та приватними секторами, а також створення мереж співпраці між різними об'єктами є важливими елементами успішного управління.

Ще одним важливим напрямом є створення та розвиток культурного туризму. Історико-культурні об'єкти використовуються як центральні точки для туристичних маршрутів, фестивалів, культурних подій та інших форм дозвілля. Культурний туризм сприяє залученню туристів, розвитку місцевої економіки та збереженню культурної спадщини.

Ще однією важливою тенденцією є цифрові технології та використання віртуальної реальності для презентації історико-культурних об'єктів. Це дає можливість широкому колу людей зануритися в історичне середовище, досліджувати його деталі, відчувати атмосферу та дізнаватися більше про значення об'єкта.

Одним із механізмів популяризації місця культурної спадщини та їх використання у популяризації туризму є Організація міст всесвітньої спадщини

(OWHC), яка складається з 215 міст, у яких розташовані об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Це включає сім в Африці, 38 в Латинській Америці, 20 в Азії та Тихому океані, 125 в Європі та Північній Америці та 25 в арабських державах. OWHC надає інформацію та тренінги для муніципальних менеджерів з питань, пов'язаних як зі збереженням історії, так і з розвитком туризму [23].

Іншим прикладом є програма «Європейське місто культури» або «Європейська столиця культури», яка визнає громади, в яких відбуваються «особливі культурні події європейського та міжнародного значення» (Європейський інститут культурних маршрутів). З просуванням місця тісно пов'язана концепція «жорсткого брендингу» культурного міста базується на мегаподіях, таких як Всесвітня виставка, спортивна подія чи великий щорічний фестиваль. Одним із прикладів є конкурс «Європейське місто культури». Використання «зіркового архітектора» для проєктування нових об'єктів, таких як Лувр І. М. Пея або Музей Гуггенхайма Гері в Бальбоа, може привернути значну увагу до культурного потенціалу та потенціалу спадщини громади.

Розширення культурного туризму в напрямку нематеріальної спадщини та сучасної культури привернуло більше уваги до збільшення інтеграції між туризмом і креативною економікою. Науковці вважають, що креативні економічні підходи до туризму пропонують потенціал для збільшення вартості шляхом розробки захоплюючого креативного контенту та досвіду, підтримки інновацій та можливості зробити місця більш ексклюзивними та привабливими.

Аналіз структури світового туризму за метою поїздки показує, що з метою «культурного збагачення» за кордон виїжджають 37% всіх туристів (рис. 1.2)

Рис. 1.2. Структура світового туризму

Джерело: [28]

Зауважимо, що на туризм з метою відвідування історичних місць припадає тільки 5%.

Загалом, культурний туризм може розглядатись у різних напрямках: візуального мистецтва, кулінарних надбань, традицій, природної спадщини, усної творчості та різних перформансів.

Структуру культурного туризму можна представити у вигляді поданому на рис. 1.3.

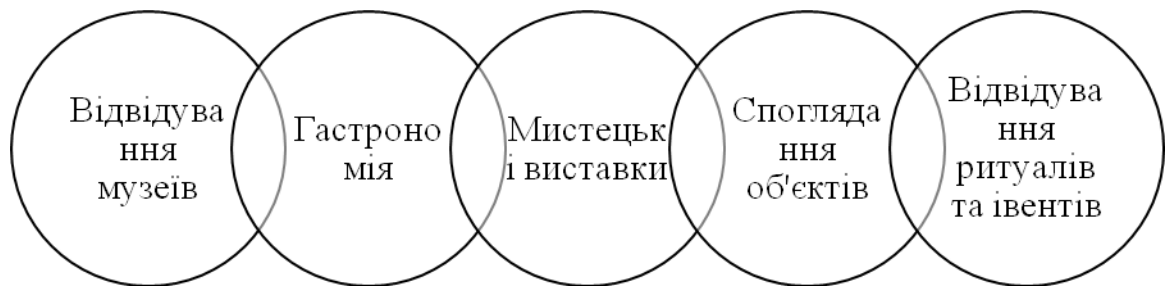

Рис. 1.3. Структура культурного туризму

Джерело: створено автором

Поняття культурного туризму та туризму з метою вивчення культурної спадщини на сучасному етапі можуть включати широкий спектр стратегій і послуг. Найпоширенішим вважається промоція місця. Промоція місця належить до використання культурного туризму як підходу до інтенсивної реклами місця. Таку промоцію зазвичай використовують до місць культурної спадщини з основним акцентом на історичному місті, зокрема, таких як Кейп-Кост, Гана; Гранада, Іспанія; Мдіна, Мальта; Анталія, Туреччина.

У кожному з представлених міст «спільнота» відома певним набором історичних подій, загальною спадщиною, історичними будівлями та/або особливими подіями. У наведених випадках метою є залучення груп туристів як із спільної спадщини, так і з інших, відвідати громаду, щоб спостерігати та/або брати участь у заходах, музеях, фестивалях тощо, які відзначають походження та історичне значення громади. Промоція місця є додатковим засобом мотивації мандрівників. Цікавим випадком є приклад Гамбії, Західна Африка, де проводять «Фестиваль повернення додому» для афроамериканської діаспори, рекламуючи свої важливі місця атлантичної работорівлі.

Засоби масової інформації також мають важливий вплив на потоки культурного туризму, як показують численні тематичні дослідження впливу

таких фільмів, як «Володар перснів» або китайського блокбастера «Загублені в Таїланді». Понад чотири мільйони китайських туристів відвідати Таїланд у 2017 році, підкреслюючи, що кінотуризм також може відігравати важливу роль у реартикуляції геополітичних уявлень, а також у підтримці образів і стереотипів певних місць.

У звіті UNWTO про синергію туризму та культури показано низку сфер майбутнього розвитку культурного туризму, які також можуть стати корисними в дослідженнях. Експерти з туризму, опитані UNWTO, очікують зростання культурного туризму в майбутньому (93% погоджуються). Також очікується, що зростання збільшить різноманітність попиту та пропозиції культурного туризму, підвищить важливість ряду ніш і стимулюватиме загальний перехід до нематеріальної спадщини та того, що один респондент назвав «м'якою культурною інфраструктурою». Це також створює низку проблем для майбутніх досліджень, зокрема з точки зору визначення «культурного туризму». Визначення культурного туризму стало головною дискусією в літературі, оскільки самі поняття культури та туризму настільки різноманітні та відкриті для різних інтерпретацій. Це породило низку різних підходів до визначення, які охоплюють поле, окреслене двома осями: дихотомія між значенням і вимірюванням, з одного боку, і поділ між попитом і пропозицією, з іншого.

Вітчизняне розуміння використання історико-культурних об'єктів у туризмі не має такого широкого поширення як закордонне. У нас цей шлях знаходиться тільки на шляху розвитку та популяризації.

На шляху розвитку зараз інформаційні новітні технології, віртуальні реальності у туризмі, використання пам'яток та будівель для проведення заходів на постійній основі, як наприклад у Великобританії.

1.3. Аналіз недоліків, ключових проблем та переваг використання історико-культурних заповідників у розвитку туристичної привабливості регіонів

Попри стабільність розвитку туризму у Сумській області, існує ряд проблем, які було виділено у ході Програми розвитку туризму у області на 2023-2026 роки [31]:

1. Безпека: через прикордонний статус з державою-агресором, область стикається з постійними обстрілами на прикордонних територіях. Це створює загрозу для туристів і знижує їхній інтерес до відвідування регіону.

2. Втрата туристичного ринку: пандемія COVID-19 і збройна агресія росії призвели до зменшення туристичних потоків, припинення роботи багатьох туристичних підприємств і втрати робочих місць.

3. Недостатня розвинута туристична інфраструктура: область має недостатньо розвинуту мережу готелів, ресторанів і інших закладів, які задовольняють потреби туристів. Багато з них постраждали від військових дій.

4. Пошкодження пам'яток історико-архітектурної спадщини: внаслідок конфлікту багато пам'яток зазнали пошкоджень, що негативно впливає на їхню привабливість для туристів.

5. Обмежене транспортне сполучення: область має недостатньо розгалужену мережу залізничного пасажирського транспорту, що обмежує доступність регіону для внутрішніх туристів.

6. Потреба у ремонті інфраструктури: санітарні зони і дорожнє покриття потребують ремонту, зокрема в напрямках до туристичних об'єктів, щоб забезпечити зручний доступ до них.

7. Недостатня розвинутість велосипедної інфраструктури: в населених пунктах недостатньо велосипедних доріжок і зупинок, а також відсутність супутнього сервісу для велосипедистів.

8. Проблеми з розміщенням: багато готелів і закладів для тимчасового проживання не можуть задовольнити потреби туристів, особливо під час туристичних подій. Відсутнє якісне доступне житло, наприклад, хостели.

9. Відсутність сучасних туристичних інформаційних центрів: в громадах недостатньо центрів, які надають інформацію та консультації для туристів.

10. Відсутність маркування та навігаційних елементів на більшості туристичних маршрутів: багато туристичних маршрутів не мають належного маркування, що ускладнює орієнтацію туристів.

11. Недостатня популяризація внутрішнього туризму: область має проблеми з популяризацією свого туристичного потенціалу в інших містах та регіонах України.

12. Низька оцінка історико-культурної спадщини молоддю: молодь не виявляє достатнього інтересу до наявної історико-культурної спадщини області.

13. Низька мотивація місцевого населення до участі в створенні зелених садиб: сільське місцеве населення не виявляє достатньої зацікавленості у отриманні нових знань і участі у розвитку зелених садиб.

14. Недостатня підготовка громадських інституцій у питанні проєктного менеджменту: низький рівень підготовки громадських інституцій у написанні проєктних заявок для розвитку туризму.

15. Недостатня взаємодія між туристичними підприємствами та органами влади: туроператори, турагенти, готелі, підприємства харчування та транспортні підприємства не ефективно співпрацюють з органами державної влади та місцевими органами самоврядування.

16. Недостатнє фінансування розвитку туризму: на розвиток туризму надходить недостатня кількість коштів з місцевих бюджетів.

17. Відсутність сучасної статистичної методології в сфері туризму: область не має належної методології для збору та аналізу статистичних даних у сфері туризму.

Проте, при покращенні туристичної інфраструктури, якості послуг, загального іміджу регіону та промоції конкурентоспроможних туристичних продуктів, область має потенціал зміцнити та ефективно реалізувати свій туристичний потенціал. Це може сприяти розвитку економіки і залученню більшого числа туристів до Сумської області.

Позитивна динаміка зростання кількості іноземних та внутрішніх туристів у Сумській області забезпечується такими перевагами:

- наявністю значної кількості історико-архітектурних та культурних об'єктів;

- збереженням та підтримкою традицій та культурної самобутності (проводиться значна кількість традиційних фестивалів та ярмарок);

- розмаїттям природних ресурсів, які забезпечують розвиток туризму у всі пори року (гірськолижний туризм, лікувально-оздоровчий відпочинок, активний туризм та ін.);

- інституціональним закріпленням пріоритетності розвитку туристичної галузі для Сумської області. Нормативно-правовими документами в яких визначено важливість розвитку туризму для Сумщини, основні шляхи розвитку, пріоритетні види туризму є: Програма сталого розвитку туризму в Сумській області на 2018-2022 роки [30] та Програма розвитку туризму у Сумській області на 2023-2026 роки тощо.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ТУРИЗМІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Економіко-статистичний аналіз сучасного стану розвитку туризму у області

Сумщина знаходиться на північному-сході України. Є прилеглою до кордону. Обласним центром є місто Суми. Площа області – 23, 8 тис. км² та є на 16 місці серед областей України.

Сумська область, разом з Харківською, Донецькою і Луганською входить до Слобожансько-Донбаського туристично-рекреаційного району. Цей район має найнижчий показник по туристичних потоках через тимчасово окуповані території Російською Федерацією. Туристів відлякують військові дії, можливість тероризму та саботажів. Починаючи з 2014 року, усі туристичні та екскурсійні потоки почали переходити на Харківську на Сумську область. Але це не сильно підвищує цифри туристичних даних цих областей.

Але з початку повномасштабного вторгнення будь-які туристичні маршрути цими областями були припинені через загрози замінування.

Одним з основних індикаторів стану економіки регіону, у тому числі і туристичної сфери є показник валового регіонального продукту. Для Сумської області показники зображено на рисунку 2.1.

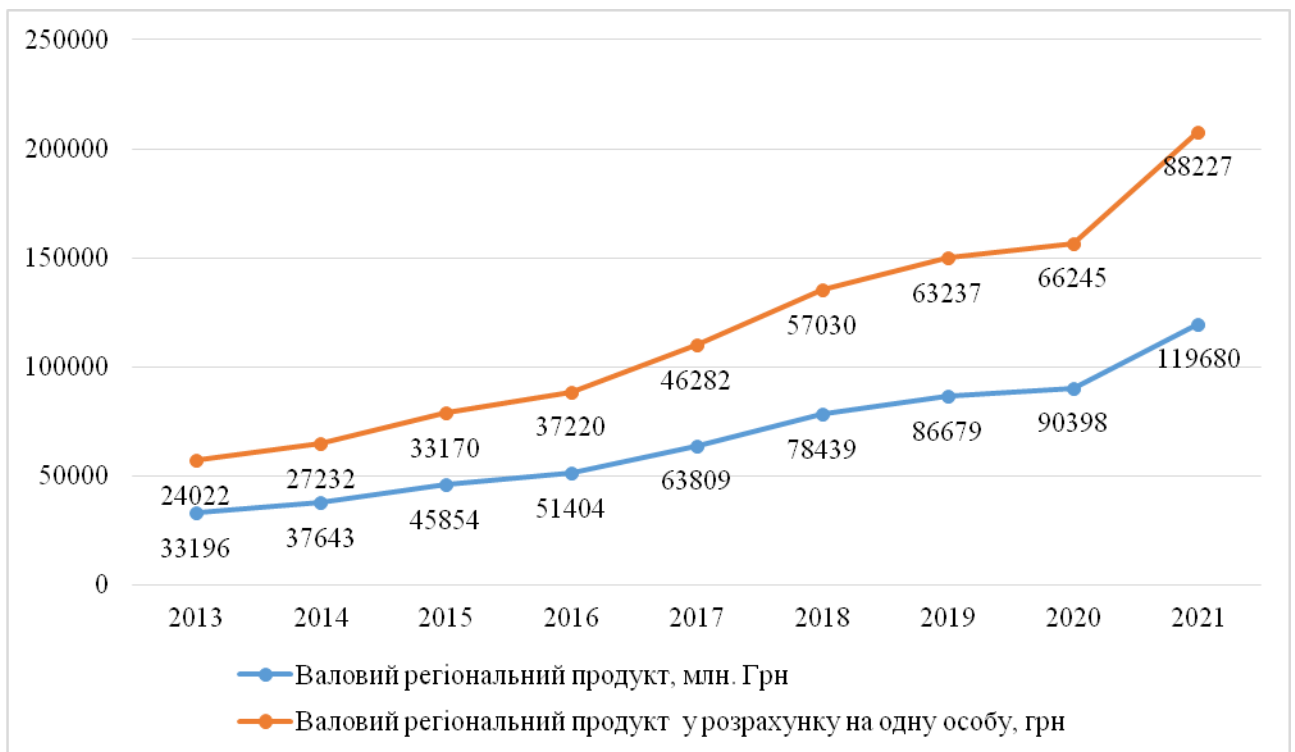
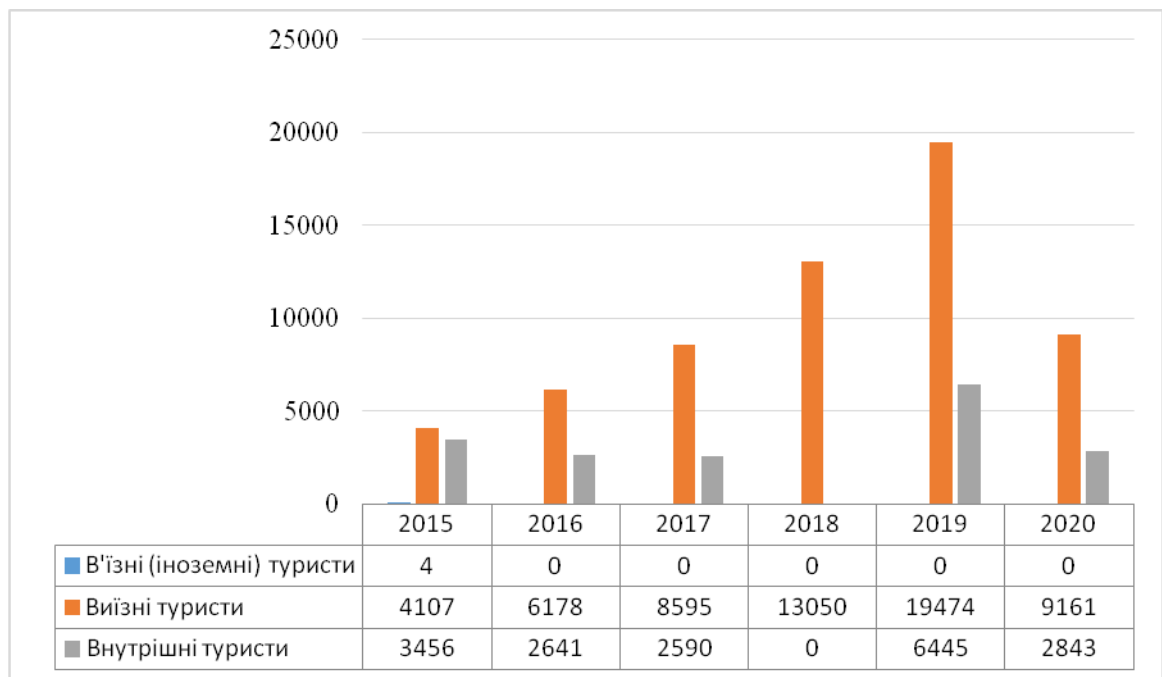

Рис. 2.1. Розвиток валового регіонального продукту та наявного доходу в населення в Сумській області за 2013-2021 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [3]

Якщо говорити про Сумську область, то вона усі минулі роки займає середні позиції, які варіюються від 15 до 17 місця у рейтингу. Показники валового регіонального продукту та доходів населення мають постійну тенденцію до збільшення. Але через те, що, показники усіх інших регіонів збільшуються також, місця в 14-17 у рейтингу Сумська область займає незмінно.

Розглянемо далі показники туристичної діяльності Сумської області. Найголовнішим показником є саме кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами. Дані за 2015-2020 роки подано на рисунку 2.2.

* Дані за 2018 рік не оприлюднювались з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Рис. 2.2. Кількість туристів, обслугованих туристськими операторами та туристськими агентами, за видами туризму в Сумській області (осіб)

Джерело: сформовано автором на основі [3]

З діаграми видно, що Сумський регіон не користується популярністю серед іноземних туристів. У 2015 році було зареєстровано лише 4 іноземних туристів, обслугованих туристичними підприємствами області.

Найбільшу частку туристів становлять виїзні туристи. Їх кількість збільшувалась до 2019 року щорічно близько на 30-40%. Спад відбувся лише у 2020 році через пандемію.

Важливим етапом дослідження стану у регіоні є аналіз готельного господарства Сумської області.

У 2015 році в області готельне господарство області мало 3456 місця для колективного розміщення туристів. Станом на 2020 рік це значення зменшилось на 62%. Пропорційно цьому відбулось зменшення і кількість закладів

розміщення: за 5 років показник знизився на 38 закладів. При чому, різки скачок відбувся у 2018 році.(табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Колективні засоби розміщування у Сумській області за 2015-2020 роки

	Кількість колективних засобів розміщування, од	Кількість місць у колективних засобах розміщування, од	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування
2015	55	3456	53207
2016	57	3264	62701
2017	52	2911	58098
2018	21	1532	43471
2019	21	1424	44657
2020	17	1300	27160

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Опишемо найвідоміші заклади розміщення по області.

У Сумській області існує лише один готель з сертифікатом на чотири «зірки» – це готель «Шафран», розташований у Сумах. Є і трьохзіркові готелі: «Reikartz-Україна» - цей готель входить до мережі готелів по всій країні; "Нафтовик" у місті Охтирка також має три зірки. Також готелі є у містах: Путивль, Ромни, Тростянець тощо, тобто зосереджені лише по великих та середніх по величині містах області.

За даними Державної служби статистики у 2015 році та 2017 році у Сумській області не було суб'єкти господарювання, які спеціалізуються на наданні екскурсійних послуг. З 2018 року вони почали з'являтися, але число їх не перевищувало 4-5.

Найпопулярнішими видами туризму у Сумській області є івент-туризм та зелений сільський туризм.

Протягом останніх років на території Сумської області проводиться багато івентів та фестивалів. Ці фестивалі охоплюють широкий спектр галузей,

таких як музика, театр, гастрономія, пісенні виступи та інші. Найбільш відомі та популярні заходи проводяться у містах Суми, Глухів та Тростянець, а також у селі Могриця Сумського району. Використання фестивалів як інструменту для розвитку подієвого туризму на Сумщині має велике значення, оскільки цей регіон має значний потенціал у сфері туризму та відпочинку.

Окремий вид туризму, який останнім часом є широко поширеним на території Сумської області є сільський туризм.

Основні чинники, які призводять до пріоритетності розвитку сільського туризму в Сумській області, можуть бути такими:

1. Розвиток сільського туризму сприяє підтримці малого бізнесу, що є важливим для будь-якої місцевості.
2. Сумська область має значну кількість ресурсів, які потребують ефективного використання на туристичному ринку послуг.
3. Розвиток агрорекреаційних послуг може допомогти розв'язати проблему безробіття та закордонної міграції.
4. Розвиток сільського туризму допоможе зберегти унікальність рідного краю, що може привернути ще більше іноземних туристів. Сумська область не є дуже відомою серед інших регіонів, але має багату історію та культурну спадщину, де кожен куточок зберіг свої визначні події та історії.[5].

За даними Сумської ОДА станом на 2020 рік на території області діяло 29 садиб зеленого туризму. Також статистика повідомляє, що цифра набагато більша, адже більша частина садиб не реєструє своєї діяльності.

Отже, за проведеним дослідженням, можемо сказати, що головною проблемою на сьогодні у туризму Сумської області є військова агресія зі сторони РФ та загроза замінування територій.

Щодо туристичних потоків, то найбільшу частку становлять виїзні туристи, а найменшу іноземні туристи. що говорить про слабкий розвиток туризму у регіоні.

Проте, зважаючи на великий туристичний потенціал, питання розвитку та просування туризму у регіоні займаються на національному рівні через проведення ярмарок, бізнес-форумів, запровадження новітніх технологій та інформаційних сайтів і додатків.

2.2. Історико-культурний туристичний потенціал області

До складу історико-культурної спадщини у Сумській області відноситься велика кількість монастирів, храмів, будинків, споруд та інше. Загальна кількість на Сумщині – 3465 пам'яток історії та культури, у тому числі 1003 пам'ятки археології всіх хронологічних періодів. Це туристичний ресурс, який можна використовувати як засіб збагачення духовного потенціалу туристів, так і економіку країни через сферу туризму і, звичайно, екскурсійної діяльності. Прикладом успішного та умілого використання є країни Європи, такі як Італія, Іспанія, Португалія тощо.

До шедеврів архітектурного мистецтва відносяться церква Іоана Предтечі в Сумах, Успенський собор в Межиріччі, Кияницький палац Ліщинських,, Мовчанський, Софроніївський монастирські ансамблі та інше.

В 1687 сумський полковник Кондратьєв велів побудувати на околиці міста Суми Іоанно-Предтеченський дівочий монастир, а через кілька років там же з'явився однойменний храм. Після 100 років з моменту створення монастир закрили, але вже в 1837 році родина місцевих дворян Лінтваревих пожертвувала кошти для будівництва нової кам'яної церкви.

Успенський собор в Межиріччі було побудовано коштами архімандрита Києво-Печерської Лаври, колишнього жителя села Межиріч на початку XVIII століття. Тоді вона слугувала, як сигнальна споруда. Зараз собор відноситься до культурної та архітектурної спадщини України [20].

Унікальним експонатом садового будівництва є палац Ліщинських у селі Кияниця. Відомий український меценат та цукрозаводчик Харитоненко у 1890 році будує палац і дарує його своїй племінниці Марії Лещинській. Наразі палац перебуває в аварійному стані та потребує капітальної реставрації [8].

Будинок Суханових-Сумовських це садовий будинок, що знаходиться в Сумах. Цого було побудовано 1985 року за кошти мецената Суханова. Двоповерховий житловий будинок з багатими архітектурними прикрасами був поєднаний підземним ходом з конторською будівлею з мансардою в стилі неоренесансу [12].

Серед унікальних пам'яток туристів приваблює Круглий двір у Тростянці. Будівля має вигляд фортеці, але ніколи оборонних та військових функцій не виконував. був Побудований сином священника Надаржинского. Після переходу палацу до володінь Голіцина, перший був перебудований та зроблений більш витончений. Будівля використовувалась як театр, сарай і навіть стайню. Там жили кріпосні та прислуга князя. У 1864 році на запрошення князя до палацу прибув тоді ще студент консерваторії Петро Чайковський. Це унікальна на Україні громадська споруда, яка збереглась до наших часів. Архітектура Круглого двору не має аналогів в Україні серед будівель того часу [2,6].

Сумська територіальна громада славиться такими музеями та експозиціями як: Обласний краєзнавчий музей, Обласний художній музей ім. Н. Онацького, Муніципальна галерея, Будинок-музей А. П. Чехова тощо. Театрами: Сумський обласний театр для дітей та юнацтва, Сумський національний академічний театр драми та музичної комедії імені М. С. Щепкіна. На території громади знаходиться чимала кількість скульптур та пам'ятників, через які місто Суми стало популярним туристичним містом. Кожна скульптура має свою унікальну історію та має певний зміст створення і існування. До переліку таких скульптур та пам'ятників можна віднести: цукровий куб, скульптура «Дама з

парасолькою», пам'ятник А. П. Чехову, І. М. Кожедубу, М. С. Щепкіну, пам'ятник сумці з золотом, мармурові скульптури «Ангел» та «Голгофа» [13].

Останніми роками все більше серед туристів користуються популярністю пам'ятки первісної археології. За дослідженнями істориків та археологів, було виявлено, що на території Сумщини колись буди прадавні поселення часів неоліту. Було знайдено декілька поселень давніх людей, їх поховання, по типу курганів тощо. Саме на Сумщині знаходиться єдиний у країні пам'ятник мамонтові. Його рештки було знайдено у 1839 при побудові заводу.

Є багато знахідок скіфських курганів вздовж Сейму біля сіл Пустовійтівка, Басівка.

Як видно з дослідження, Сумщина криє у собі велику кількість маловідомих чудес як природи, так і архітектури. Потенціал для розвитку туризму і екскурсій вивчений і описаний, але, на жаль, необхідна інфраструктура не на достатньому рівні.

Екскурсії, які пропонують на багатьох екскурсійних організаціях це подорож по головних містах області: Кролевець, Глухів, Путивль, Тростянець. Тому окреме місце у дослідженні посідає інформація саме про ці міста.

Назва Кролевця походить від слова «король». Є версія, що його заснував польський король на знак подяки за порятунок під час полювання в лісах, на території сучасного міста. Швидкому розширенню і зростанню міста послужило його місце розташування: на перетині двох можливих шляхів від Києва до Москви. Місто пережило усі історичні події та зміни: від влади гетьмана Івана Виговського до створення партизанського полку під проводом Сидора Ковпака. Зараз це розвинене місто з багатьма промисловими заводами, які пов'язані з легкою, харчовою промисловістю.

Глухів одне з тих міст України, яке має тисячолітню історію. Найбільша частка слави міста пов'язана з часами козацтва. Саме у Глухові з 1708 по 1764 роки була столиця Гетьманщини. У гімназії міста навчалось багато відомих

діячів культури, науки України: науковець Микола Василенко, мистецтвознавець Федір Ернст, художник Георгій Нарбут, композитор Юрій Шапорін.

Путивль має стародавню історію. З найдавніших часів його населяли племена скіфів, балтів, а далі слов'ян. За часів Київської Русі Путивль був центром удільного Чернігово-Сіверського князівства. З Путивлем зв'язано найвідоміший твір про похід Ігоря – «Плач Ярославни». Місто було осередком торгівлі, ремесла. Через нього проходили важливі торгові шляхи. Зараз місто немає індустріальних забудов, залізниці, тому його слава залишається лише через його величну історію

За джерелами перші поселення на місці сучасного Тростянця датовані першою половиною XVIII століття, через причини переселення селян і козаків через битви.

Зараз Тростянець відомий своєю «Mondelez International» яка працює під входить до світової мережі виробників шоколадних солодошів. виробляється шоколад «Корона», «Milka» та «MaxFan», бісквіти «Барні», печиво «Тус», «Oreo» та «Belvita».

Місто Суми було засновано 1655 року переселенцями під проводом отамана Кондратьєва. У XIX – на початку XX століття місто населяли різні етнічні групи населення: поляки, німці, чехи. Тому його інфраструктура більше походила на європейський стиль, ніж на сусідню Російську імперію. Зараз це звичайний обласний центр, але з віковою цікавою історією існування. Розглянемо рейтинг історико-культурного туристичного потенціалу регіонів України за 2019 рік і опишемо місце в ньому Сумської області.(табл. 2.2).

Рейтинг історико-культурного туристичного потенціалу регіонів України за 2019 рік

Область	Кількість об'єктів ЮНЕСКО	Загальна кількість історико-культурних об'єктів, що перебувають на державному обліку	Рейтинг
Вінницька	-	4329	16
Волинська	-	1529	25
Дніпропетровська	-	11708	1
Донецька	-	2192	23
Житомирська	-	6948	8
Закарпатська	1	1568	24
Запорізька	-	8906	4
Івано-Франківська	-	3944	18
Київська	2	6190	9
Кіровоградська	-	5021	13
Луганська	-	6152	10
Львівська	1	8479	7
Миколаївська	-	5877	11
Одеська	-	4449	15
Полтавська	-	4694	14
Рівненська	-	2365	22
Сумська	-	2592	20
Тернопільська	-	4172	17
Харківська	-	9474	2
Херсонська	-	5759	12
Хмельницька	1	2896	19
Черкаська	-	9103	3
Чернівецька	1	2371	21
Чернігівська	-	8897	5

Джерело: [7]

Отже, Сумська область володіє значним потенціалом історико-культурної спадщини. Усі об'єкти є унікальними та мають велике значення при вивченні історії не тільки регіону, але й усієї України.

2.3. Загальна характеристика використання історико-культурних заповідників у туризмі регіону

Використання історико-культурних заповідників у туризмі Сумської області надає туристам можливість насолодитися багатим культурним спадщиною регіону і поглибити свої знання про історію та культуру області. Основні аспекти використання заповідників у туризмі включають: екскурсії та оглядові програми, культурні заходи та фестивалі, рекреаційні можливості та освітні програми, розвиток громадського туризму, збереження культурної спадщини.

Для розуміння значимо історико-культурних об'єктів в регіоні, ми охарактеризуємо динаміку кількості відвідувачів історико-культурних об'єктів області на прикладі міста Суми.(рис. 2.4)

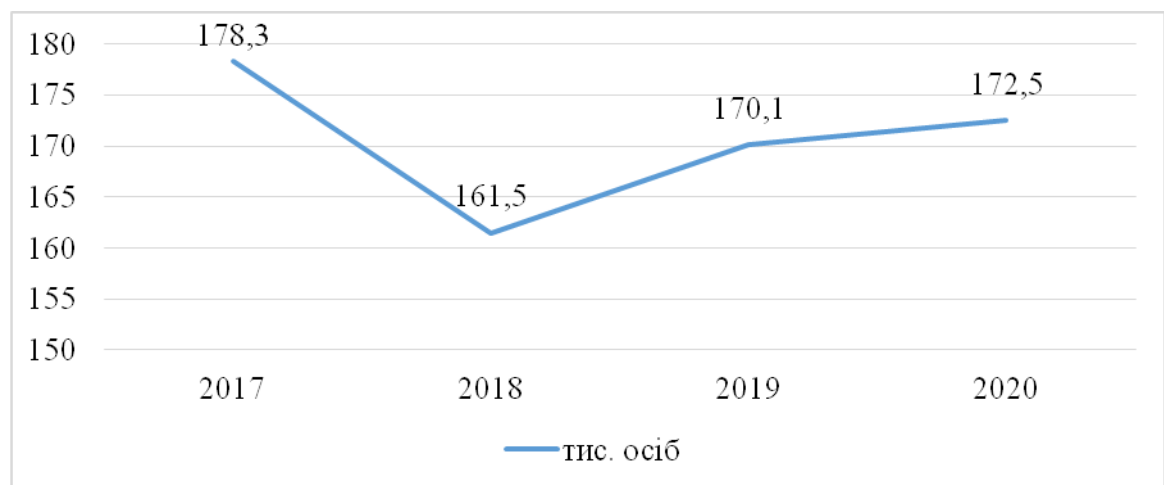

Рис. 2.4. Кількість відвідувачів історико-культурних об'єктів міста Суми за 2017-2020 роки

Джерело: [29]

Бачимо про збільшення туристів та екскурсантів Сум з 2018 року. Такі збільшення пояснюються ефективною роботою влади області щодо розвитку та просування туризму. Усі заходи, які було описано вище позитивно впливають на кількість екскурсантів та туристів, які приїжджають у місто для споглядання історико-культурних об'єктів.

Історико-культурний потенціал заповідників є основою розвитку культурного туризму і активно використовується під час проведення екскурсій. Разом з тим, заповідники мають великий потенціал для організації різноманітних за тематикою фестивалів. Популярними є військово-історичні реконструкції, етнографічні свята, музичні фестивалі.

А регіоні діє туристично-екскурсійний проєкт «В сумах не сумують» команда якого складається з сертифікованих гідів та організаторів. Він пропонує наступні екскурсії, які включають історико-культурні заповідники [17]: «В Путивль до Ярославни» (вартість - 550 грн./чол.), «Скарби Краснопільського краю» (вартість – 380 грн./чол.), «Поліські пригоди на півночі Сумщини» (вартість - 720 грн./чол.), «Козацькими стежками Посульського краю» (вартість - 520 грн./чол.), «Персила Посулля - Недригайлівщина» (вартість – 600 грн./чол.). Варто зазначити, що переважно екскурсії реалізуються до Державного історико-культурного заповідника «Посулля».

Туристична агенція «Крокуючи крізь час» пропонує тури, які включають відвідання історико-культурних заповідників, з яких втобусний тур «Козацькими стежинами Посульського краю» (вартість 490 грн). Туристи відвідують батьківщину останнього кошового отамана Запорізької Січі Петра Калнишевського, музей якого це частина великого комплексу Державного історико-культурного заповідника «Посулля» [32].

Туристичне підприємство «ТамТур» [15] пропонує тур «Загадкова Слобожанщина: Суми, Лебедин, Тростянець» (Київ-Тростянець-Суми-Київ), вартістю 2900 грн. Туристи відвідають частину великого комплексу Державного історико-культурного заповідника «Посулля», найвідоміші культурно-історичні пам'ятки м. Суми, Лебединський художній музей (19ст), меморіальний комплекс «Козацька могила» та інші пам'ятки.

Однак велика кількість туроператорів в своїх турах не звертає значну увагу на культурно-історичні ресурси Сумщини, з яких Sakums [26] та Relax [24], що свідчить про недостатню їх популяризацію в регіоні та Україні загалом.

На Сумщині відбуваються різноманітні громадські заходи, що мають високу перспективу для успішного імплементації у секторі подієвого туризму, які проходять на території історико-культурних заповідників. Прикладом є Міжнародний фестиваль історичної реконструкції «Стара фортеця. Подорож крізь століття» проходить наприкінці серпня, уже 11 років поспіль. Він традиційно проходить у фортеці «Круглий двір» – унікальній пам'ятці архітектури XVIII століття. У такій локації захід отримує потрібну атмосферність і розмах. Головне гасло фестивалю – «Стародавня фортеця. Подорож крізь століття», і варто зазначити, що цей фестиваль має статус найбільшого фестивалю історичної реконструкції в Україні. Тут можна зустріти кращих фехтувальників в історії, запеклі лицарські бої, гармати, ковалі, костюмовані шоу, середньовічну їжу та музику, ярмарки народних ремесел [38].

На території Державного історико-культурний заповідник у місті Путивлі проводять щорічне масштабне святкування дня партизанської слави 22 вересня. Перше святкування відбулося неподалік Путивля у Спадщанському лісі 2001 р., тоді на його відкритті був присутній президент України Л. Д. Кучма.

Державний історико-культурний заповідник у м. Путивлі активно використовується в туризмі на його базі проходять велика кількість оглядових екскурсій, тематичних екскурсій та тематичних екскурсій по виставках, які представлені в додатку А, розроблені туристичні маршрути: «Путивль-перлина Сумщини», «Духовні святині Путивльщини», «Спадщанський ліс – партизанський заповідник», «Вінок горюньської культури», проводять конференції, мистецькі заходи [36].

У рамках спільного проекту компанії Google та Сумської обласної державної адміністрації (ОДА) «Цифрове перетворення Сумщини» було

розроблено сайт, де можна знайти інформацію про найцікавіші місця області [40].

На сайті «Мандруй Сумщиною» (<https://discover.sm.ua/>) [41] 3D-турами можна здійснити віртуальну прогулянку Палацом Голіцина та садибою «Круглий двір» у м. Тростянець, побачити унікальну яблуню-колонію віком 220 рр. у м. Кролевець, дослідити архітектурний комплекс православного чоловічого Софроніївського монастиря тощо.

Загалом, використання історико-культурних заповідників у туризмі Сумської області має великий потенціал для привертання туристів, розвитку місцевої економіки та збереження культурної спадщини. Важливо забезпечити збалансований підхід, щоб забезпечити максимальну ефективність використання заповідників у туризмі, з одночасним збереженням їх цінностей та навколишнього середовища.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Регіональний туризм має великий потенціал для розвитку, а об'єкти історико-культурної спадщини можуть стати важливими джерелами привабливості для туристів. Використання таких об'єктів у розвитку регіонального туризму має перспективи як для економіки, так і для збереження культурної спадщини.

Одна з головних переваг використання об'єктів історико-культурної спадщини полягає в тому, що вони можуть створювати унікальний туристичний продукт, який привертає відвідувачів із різних країн. Туристи зацікавлені в пізнанні культурних традицій, історії, архітектури та мистецтва різних регіонів. Об'єкти історико-культурної спадщини можуть стати центральною точкою туристичного маршруту або його важливою складовою, привертаючи багато туристів та сприяючи розвитку туристичної інфраструктури.

В сучасному характері використання назрілими є так питання:

- проведення логістичної оцінки (потенціалу) туристичних ресурсів. При цьому важливо контролювати максимально можливий потік туристів, який не зашкодить стану самих ресурсів (об'єктів), умовам відпочинку і стану здоров'я туристів, екології регіону їх розташування, умовам життя місцевого населення;
- збереження та утримання в належному стані культурно-історичних об'єктів Сумщини, які становлять туристичну цінність;
- впровадження інтерактивних турів доповненої реальності про втрачені пам'ятки;
- впровадження віртуальних турів пам'ятками;

- популяризація об'єктів показу Сумської області шляхом застосування сучасних цифрових технологій, таргетованої реклами відповідно до підібраної цільової аудиторії;

- забезпечення можливості відвідування інклюзивними туристами;

- захист архітектурних пам'яток, скульптур, мистецьких об'єктів від можливих руйнувань під час війни.

Активно необхідно розвивати, підтримувати об'єкти культурно-історичної спадщини, для цього пропонуємо розробляти проекти, які подавати до Українського культурного фонду. Прикладом є проект «Постаті краю крізь призму часу», який подав музейно-виставковий центр «Тростянецький». Сьогодні музейно-виставковий центр «Тростянецький» поєднав в собі сучасні вимоги та тенденції музейного, туристичного та культурного розвитку. Проект передбачає проведення реекспозиції краєзнавчої експозиції з метою відображення ролі та унікальності людини в створенні історії свого краю та в цілому держави. На реалізацію даного проекту фондом було виділено 926600 грн. [43].

В регіоні значна кількість туристів відвідує Державний історико-культурний заповідник у місті Путивлі та Державний історико-культурний заповідник «Посулля». Меншу увагу звертають Національний заповідник «Глухів», Михайлівську цілину та Банний яр (додаток Б).

Національний заповідник «Глухів» розташований у місті Глухів – місцезнаходження резиденції гетьманів Лівобережної України у XVIII столітті, включає понад 50 пам'яток нерухомої культурної спадщини, неповторний історичний ландшафт та цінну старовинну міську забудову. У центрі міста знаходиться Радний (Соборний) майдан, де відбувались козацькі ради та обирали 3 останніх гетьманів України – Івана Скоропадського, Данила Апостола та Кирила Розумовського. Посеред майдану – головна громадська споруда тогочасної України – Миколаївська церква. Частково

збереглася козацька фортеця з мурованою Київською брамою. Місце гетьманської резиденції увічнює велична Трьох-Анастасіївська церква з родинною усипальницею династії Терещенків. У музеї археології заповідника можна простежити заселення Глухівщини з найдавніших часів до козацької доби [39].

Природний заповідник «Михайлівська цілина» - єдиний природний заповідник на території Сумської області, розташований на території Лебединського та Недригайлівського районів в басейні р. Сула. Площа території заповідника становить 882,9 га. Цей невеликий куточок неораного степу репрезентує особливі лучні степи, які в минулому були поширені в лісостеповій частині України, зокрема, на Сумщині [37].

Банний яр - ботанічний заказник загальнодержавного значення площею 236 га. Є багато дерев, рослин та звірів із Червоної книги України. Поблизу виявлені городище і селище сіверян (8-9 ст.) і курган-могильник. Цікавіше те, що на території заказника знаходиться архітектурно-археологічний комплекс, який є залишками хутора українського православного монастиря.. У цілому, монастирський хутір в урочищі Банний Яр є цікавою архітектурно-археологічною пам'яткою середини XVIII – початку XX ст., яка є перспективною для подальшого вивчення як комплексної пам'ятки Сумщині [42].

В регіоні значна кількість туристів відвідує Державний історико-культурний заповідник у місті Путивлі та Державний історико-культурний заповідник «Посулля». Меншу увагу звертають Національний заповідник «Глухів», Михайлівську цілину та Даний яр.

Пропонуємо створити унікальний туристичний маршрут, який буде включати дані об'єкти і здійснити на ньому:

1. Проведення ремонтно-реставраційних робіт з відновлення об'єктів туристичної інфраструктури.

2. Знакування та маркування туристичних маршрутів, забезпечення інформаційного облаштування туристично-екскурсійних об'єктів.
3. Оновлення існуючих та створення нових експозицій
4. Виготовлення та розміщення інформаційних табличок, QR-кодів, арт-інсталяцій на туристичних об'єктах
5. Створення сприятливих умови для розвитку малого та середнього бізнесу, пов'язаного з туризмом. Це може включати фінансову підтримку, навчання та консультації з питань підприємництва, сприяння у впровадженні інноваційних технологій та маркетингових стратегій.
6. Розробка різноманітних туристичних маршрути, які охоплюють дані об'єкти. Вони повинні бути цікавими та змістовними для різних типів туристів і допомогти привернути нову аудиторію.

В Михайлівській цілині важливо розвивати екскурсії екологічною стежкою, які популяризувати з навчальною метою між учнями та студентами. На даний час відвідувати природний заповідник «Михайлівська цілина» можна лише з дозволу адміністрації, як правило у супроводі співробітників і тільки в межах екологічних стежок. Для проведення екскурсій у заповіднику задіяна одна екологічна стежка.

Ємність екологічної стежки в природному заповіднику дорівнює 25 осіб. Відвідування природного заповідника не перевищує 3 години на добу. За 3 години відвідування природний заповідник може прийняти 75 осіб. В період з 10.05 по 30.06. у зв'язку з активним розвитком степової рослинності та початком практик у навчальних закладах, має бути найбільше відвідування природного заповідника. Тому в цей час екологічна стежка використовується на рівні максимальних показників її ємності та максимальних показників її можливого навантаження, а в період з 1.05 по 10.05, та з 30.06 по 30.08 зменшується відвідування до 25 осіб/день [35].

Також важливим залучення нових способів реклами і просування Національного заповідника «Глухів», Михайлівську цілину та Даний яр таким способом може служити мистецтво, а саме та його частина, що відповідає за продукти масового споживання: повнометражні фільми, серіали, книги – все це джерела неймовірного впливу на свідомість мас. Для прикладу: серіал від популярного стрімінгового сервісу «Netflix» під назвою «Вікінги», чиєю головною особливістю є детальне слідування історичній дійсності тієї епохи, сколихнув мережу і повернув інтерес до забутої на той момент теми вікінгів і їх культурної спадщини зокрема. В цьому ж році в мережі вийшов ще один проект від «НВО» «Чорнобиль» – яскравий приклад, того як можна залучити людей, абсолютно незнайомих з темою Чорнобильської катастрофи, саме тому ми можемо спостерігати зростання інтересу до цієї події і України в цілому на світовій арені [44]. За останні вісім місяців Чорнобильську зону відчуження відвідало 74671 турист, це приблизно вдвічі більше, ніж показники за 2013–2018 роки.

У сучасній економічній ситуації заповідникам доцільно розвивати туристичну діяльність з організацією нічлігу, харчування, культурної програми та ін. У подібній діяльності необхідно звернути увагу на:

- організацію партнерства зі створення на території музеїв-заповідників об'єктів інфраструктури;
- розробку державних регіональних програм розвитку туризму з використанням об'єктів культурної спадщини, розташованих на території історико-культурних заповідників України;
- використання коштів, що формуються з відрахувань від доходів туристських організацій, на відновлення об'єктів спадщини.

Важливим аспектом збереження та використання об'єктів історико-культурних заповідників є відродження історичних промислів, виробництв,

ремесел, традицій садового, ставкового господарства, конярства і тваринництва, інших форм виробничої діяльності.

Останніми роками набули популярності військово-історичні екскурсії, які включають відвідування місць, де відбувалися великі військові події, демонстрацію військово-технічних споруд — фортів, башт, фортів, земляних валів. Такі тури включають відвідування місць бойових дій, меморіалів, історичних музеїв та краєзнавства для всіх, хто цікавиться світовою історією та культурою, а також ветеранів, родичів загиблих воїнів; відвідування діючих та історичних військових об'єктів і полігонів, військових кораблів, Підводні човни, прогулянки на військовій техніці, стрільби з рушниць на полігонах і полігонах, участь у військових навчаннях і маневрах, фестивалях, відвідування військових концтаборів і в'язниць.

На Сумщині для розвитку даного виду екскурсій є Державний історико-культурний заповідник в. Путивлі. До складу заповідника входять: музей «Слово о полку Ігоревім», Молчанський жіночий і Софроніївський чоловічий монастирі, Городок – дитинець Путивля, музей зброї і військової техніки, парк радянського періоду в Спадщанському лісі, музей горюньськими культур в Н. Слободі [33].

Особливу увагу слід приділити Спадщанському лісу. В якому знаходиться: музей під відкритим небом де представлена військова техніка, і меморіали та пам'ятні знаки, і цінні експонати – особисті речі партизанів, зброї.

Розробка маршруту на дану тематику дозволить відвідувачам розвивати почуття гордості за подвиг предків, залучати їх до пошукової роботи з відновлення забутих імен, військових подій, оборонних споруд, популяризувати отриману інформацію серед колег та друзів. , адже історичні об'єкти та традиції стають справжніми символами Вітчизни лише тоді, коли вони стають предметом гордості громадян країни, області, міста тощо.

Розвиток туризму на основі об'єктів історико-культурної спадщини сприятиме залученню туристів, збільшенню туристичного потоку та покращенню економічного стану Сумщини. Це також сприятиме збереженню та відновленню історичних та культурних об'єктів, забезпеченню їхньої консервації та реставрації. Крім того, розвиток туризму на основі історико-культурної спадщини сприятиме підтримці місцевих ремесел, ресторанів, готелів та інших туристичних послуг, що сприятиме розвитку місцевої економіки та створенню нових робочих місць.

Загалом, розвиток туризму на основі історико-культурної спадщини має великий потенціал для Сумщини. Це не тільки сприятиме економічному розвитку регіону, але й забезпечить збереження та просування його унікальної історії, культури та традицій.

ВИСНОВКИ

1. У першому розділі за допомогою аналізу наукової літератури було розглянуто сутність, понять історико-культурної спадщини. У ході цього було визначено, що історико-культурні об'єкти є основною складовою культурного туризму, а також загальної спадщини. Спадщина – це широке поняття, яке охоплює ландшафти, історичні пам'ятки, природні та архітектурні об'єкти, а також аспекти біорізноманіття, колекцій, традицій та знань. Було опрацьовано безліч літературних праць науковців, які займались дослідженням теми культурної спадщини.

2. Було описано, що за останні десятиліття спостерігається зростання інтересу до використання історико-культурних об'єктів як важливого ресурсу для розвитку туризму, культурної спадщини та сталого розвитку. Міжнародний досвід і світові тенденції в цій галузі дають важливі вказівки та напрями для використання історико-культурних об'єктів у Сумській області та інших регіонах.

3. Було досліджено ключові проблеми та переваги використання історико-культурних заповідників у розвитку туристичної привабливості на основі Програми розвитку туризму. Було описано, що однією з ключових проблем управління культурною спадщиною є фінансування, наслідки війни з росією та пандемії. Також існують проблеми занедбаності, руйнації замкових споруд, байдужість суспільства та місцевих громад до відродження об'єктів.

4. У другому розділі за допомогою аналізу статистичної інформації та інтернет-джерел було описано сучасний стан розвитку туризму у Сумській області та її історико-культурний потенціал, який використовується у сфері туризму.

Було визначено, що Сумський регіон не користується популярністю серед іноземних туристів. У 2015 році було зареєстровано лише 4 іноземних туристів, обслугованих туристичними підприємствами області.

Найбільшу частку туристів становлять виїзні туристи. Їх кількість збільшувалась до 2019 року щорічно близько на 30-40%. Спад відбувся лише у 2020 році через пандемію. Що щодо готельного господарства, то у 2015 році в області готельне господарство області мало 3456 місця для колективного розміщення туристів. Станом на 2020 рік це значення зменшилось на 62%. Пропорційно цьому відбулось зменшення і кількість закладів розміщення: за 5 років показник знизився на 38 закладів. При чому, різкий скачок відбувся у 2018 році.

5. Було досліджено, що до складу історико-культурної спадщини у Сумській області відноситься велика кількість монастирів, храмів, будинків, споруд та інше. Загальна кількість на Сумщині \square 3465 пам'яток історії та культури, у тому числі 1003 пам'ятки археології всіх хронологічних періодів. Найвідоміші об'єкти було описано детальніше у другому розділі. Це такі об'єкти, як монастирі, палаци, церкви, музеї тощо. Було зроблено висновок, що Сумська область володіє значним потенціалом історико-культурної спадщини. Усі об'єкти є унікальними та мають велике значення при вивченні історії не тільки регіону, але й усієї України.

6. Використання історико-культурних заповідників у туризмі Сумської області надає туристам можливість насолодитися багатим культурним спадщиною регіону і поглибити свої знання про історію та культуру області. Основні аспекти використання заповідників у туризмі включають: екскурсії та оглядові програми, культурні заходи та фестивалі, рекреаційні можливості та освітні програми, розвиток громадського туризму, збереження культурної спадщини.

7. У третьому розділі було виділено перспективи розвитку історико-культурних об'єктів. В регіоні значна кількість туристів відвідує Державний історико-культурний заповідник у місті Путивлі та Державний історико-культурний заповідник «Посулля». Меншу увагу звертають Національний заповідник «Глухів», Михайлівську цілину та Даний яр.

Пропонуємо створити унікальний туристичний маршрут, який буде включати дані об'єкти і здійснити на ньому: проведення ремонтно-реставраційних робіт з відновлення об'єктів туристичної інфраструктури; знакування та маркування туристичних маршрутів, забезпечення інформаційного облаштування туристично-екскурсійних об'єктів; Оновлення існуючих та створення нових експозицій; виготовлення та розміщення інформаційних табличок, QR-кодів, арт-інсталяцій на туристичних об'єктах; створення сприятливих умови для розвитку малого та середнього бізнесу, пов'язаного з туризмом; Розробка різноманітних туристичних маршрути, які охоплюють дані об'єкти та їх популяризація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белікова М. В. Перспективи розвитку історико-культурних заповідників у туристичній сфері. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання» (21-22 березня 2019 року, м. Черкаси) Черкас. держ. технол. ун-т. Т. 1. Черкаси : ЧДТУ, 2019. С. 92-94.
2. Бондаренко С. Палац Голіцина в Тростянці. . URL: <https://www.ukraine-is.com/uk/palac-gol-cina-v-trostyanc/>
3. Головне управління статистики у Сумській області. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/>
4. Заповідники. Офіційний сайт Міністерства культури України. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua>
5. Зелений туризм – панацея чи черговий міф? URL: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/progress/arch/>
6. Коротун, А. Круглий Двір як одна із значних архітектурних споруд Сумщини: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» м. Суми, 18 квітня 2016 р.: у 2-х ч. Суми : СумДУ, 2016. Ч.2. С. 95-99.
7. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mkip.gov.ua/>
8. Палац Лещинських, Кияниця. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/71254_dvorec-leschinskih-kiyanica.htm
9. Писарева, І. В., Рарог, А. В. Кінематографічний туризм, як перспективний напрям розвитку культурно-пізнавального туризму. *«Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному»*. 2020. С. 145.

10. Попович С. І., Фастовець О. О. Активізація використання потенціалу історико-культурних заповідників у сфері туризму. Вісник №12. 2017. С. 117-120.

11. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III : станом на 1 січ. 2023 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

12. Садибний будинок Кондратьєвих-Суханових. URL: <https://discover.ua/locations/cadiba-suhanovich>

13. Сайт Сумської обласної ради. Культура і мистецтво Сумської області. URL: <https://sorada.gov.ua/>

14. Сумщина презентувала свій туристичний потенціал на Міжнародному форумі URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/070618-sumshchynaprezentovala-sviy-turystychnyy-potencial-na-mizhnarodnomu-forumi>

15. ТамТур. URL: <https://tamtour.com.ua/>

16. Торопова, Д. Д. Підхід до забезпечення сталого розвитку підприємств туристичної індустрії України. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2020/2021. № 72-73. С. 28-38.

17. У Сумах не сумують. URL: <http://welcome.sumy.ua/>

18. У Сумах представили портал «Мандруй Сумщиною» від Google URL: <http://sumy.today/u-sumah-predstavyly-portal-mandruy-sumshchynoyu-vidgoogle>

19. У Сумах створили перший в Україні «Віртуальний гід» URL: <https://smr.gov.ua/uk/novini/podiji/16140-u-sumakh-stvorili-pershij-v-ukrajinivirtualnij-gid.html>

20. Успенський собор, Межиріч. URL: <http://itinery.com.ua/object/view/uspenskiy-sobor-mezhirich>

21. Хитра, О. Туристичний брендинг в умовах економіки вражень. *Економіка та суспільство*, №42. 2022.

22. Charte internationale du tourisme culturel URL: <https://www.icomos.org/fr/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/176-charte-internationale-du-tourisme-culturel>
23. Organization of World Heritage Cities. URL: <https://www.ovpm.org/>
24. Relax. URL: <https://relax.com.ua>
25. Saidi Habib. When the Past Poses Beside the Present: Aestheticising Politics and Nationalising Modernity in a Postcolonial Time”. Journal of Tourism and Cultural Change, 2018. № 6 (2) : 101-119 pp.
26. Sakums. URL: <https://sakums.com.ua/uk>
27. Smith Laurajane. Uses of Heritage. New York : Routledge. 2006.
28. UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex URL: http://tourlib.net/wto/UNWTO_Barometer_2021_01.pdf
29. Офіційний сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації. URL: <https://sm.gov.ua/uk/oda>
30. Програма сталого розвитку туризму в Сумській області на 2018-2022 роки. URL: https://sm.gov.ua/images/docs/turizm/17-session-37_7-skl.pdf
31. Програма розвитку туризму у Сумській області на 2023-2026 роки. URL: <https://sm.gov.ua/uk/2012-02-03-08-03-13/2-uncategorised/30656-proiekt-programy-rozvytku-turyzmu-u-sumskii-oblasti-na-2023-2026-roky.html>
32. Автобусні екскурсії з міста Суми. Крокуючи крізь час. . URL: <https://toursproject.com.ua/tours-sumy/>
33. Калашнікова Д.С., Євтушенко Я.В. Створення військово-історичних екскурсій. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11525/1/%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%9e%d0%a0%d0%95%d0%9d%d0%9d%d0%af%20%d0%92%d0%86%d0%99%d0%a1%d0%ac%d0%9a%d0%9e%d0%92%d0%9.pdf>
34. Белікова М.В., Гресь-Євреїнова С.В. Перспективи розвитку історико-культурних заповідників України. Туристичний та готельно-

ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. 2016. С.26-28.

35. Вертель Г. І.? Вертель В. В.2 Діяльність природного заповідника «Михайлівська цілина в екологічному вихованні учнівської молоді. Природничі науки. 2019. № 6. С. 106–111.

36. Державний історико-культурний заповідник у м. Путивлі. URL: <http://putivl-zapovidnyk.pp.ua/turistu/turistichni-marshruti.php>

37. Михайлівська цілина. Офіційний веб-сайт. URL: <https://sites.google.com/view/mc-sumy-step/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

38. Кеда А.О., Зігунов В.М. Аспекти розвитку пригородницького туризму в Тростянецькій громаді. 2020. С.118-121

39. Національний заповідник «Глухів». URL: <https://nz-hlukhiv.com.ua/ekskursijna-diyalnist-2>

40. Цифрове перетворення Сумської області. URL: <https://www.sm.gov.ua/ru/povidomlennia-pro-nezadeklarovanu-pratsiu/116-viddil-turyzmu/15910-pidvedeno-pidsumky-tsyfrovoho-peretvorennya-sumskoyi-oblasti.html>

41. .Мандруй Сумщиною. URL: <https://discover.sm.ua/>

42. Банний яр. URL: <http://sumy.sm.gov.ua/index.php/ru/gumanitarna-politika/sumskij-rajon-turistichnij/13583-bannij-yar>

43. Постаті краю крізь призму часу. Український культурний фонд. URL: <https://ucf.in.ua/archive/61cc20d10a9a1d00074aad52>

44. Зінченко В.А., Велієв Р.К. Популяризація музеїв народної творчості як прояв збереження нематеріальної культурної спадщини (на прикладі музею Івана Гончара). Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації. 2019. С.99-103.

ДОДАТКИ

Тематичні екскурсії по виставках

- «То було в ті раті і ті полки...»
- «Слово о полку Ігоревім»: історичне і сучасне
- "Слово о полку Ігоревім" - визначна пам'ятка давньоукраїнської літератури
- Життя та побут селян Путивльського повіту в ХІХ на поч. ХХ ст.
- Мистецтво вишивки на Путивльщині
- Волокитинська порцеляна
- Етнографія Путивльщини
- Європейський фарфор ХІХ - поч. ХХ ст. у зібранні історико-культурного заповідника у м. Путивлі.
- Ордени та медалі в колекції нумізматики історико-культурного заповідника у м. Путивлі.
- Листівка ХХ ст. в колекції Державного історико-культурного заповідника у м. Путивлі
- Металева скульптура в колекції Державного історико-культурного заповідника у м. Путивлі
- Рушники у колекції Державного історико-культурного заповідника у м. Путивлі
- Монети в колекції Державного історико-культурного заповідника у м. Путивлі

Оглядові екскурсії

- Оглядова екскурсія по краєзнавчому музею
- Оглядова екскурсія по місту Путивлю
- Архітектура Путивля
- Монастирі та храми Путивльщини
- Спасо-Преображенський собор
- Молченський монастир
- Софронієва пустинь
- Нова Слобода
- Оглядова екскурсія по Музею горюньської культури
- "Кров на Івана Купала" (екскурсія по меморіалу "Дзвін Скорботи")
- Зброя і військова техніка (по Музею зброї і військової техніки)
- Оглядова екскурсія по Музею партизанської слави
- "Спадщанський ліс - партизанський заповідник"
- Оглядова екскурсія по музею "Парк радянського періоду"
- Волокитине: сторінки історії

Тематичні екскурсії

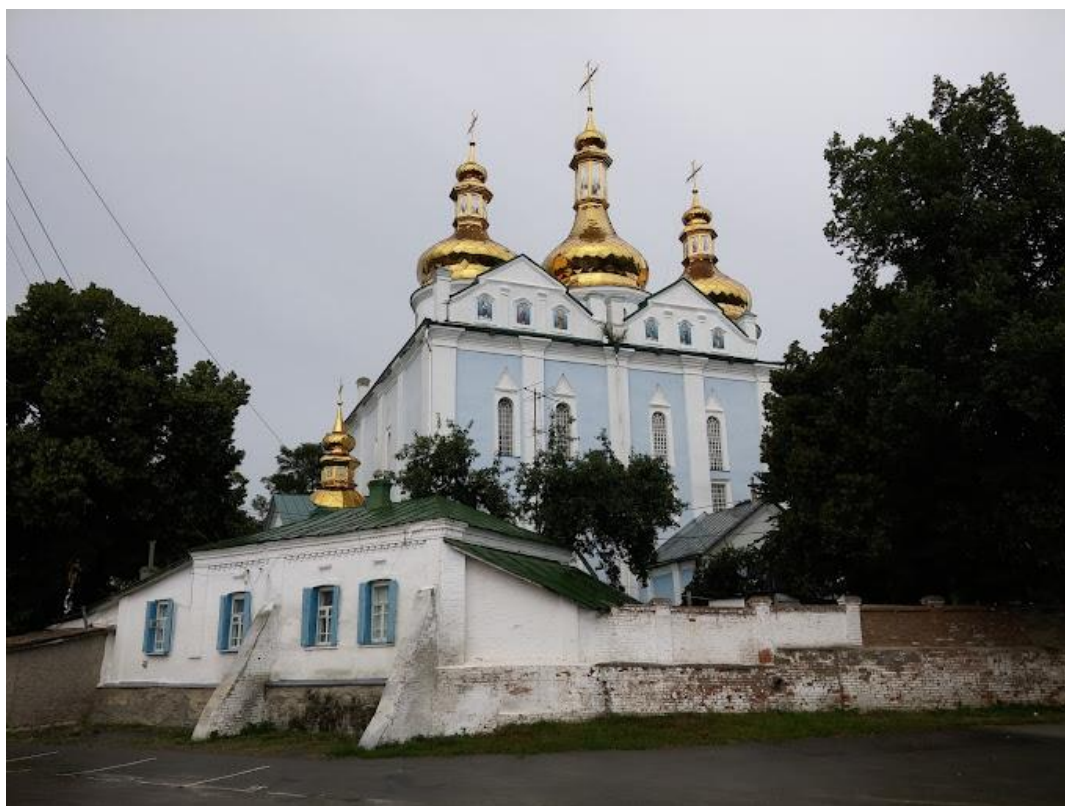
- Давня історія Посейм'я
- Путивльщина в давньоруський період
- Археологія Путивльщини
- Путивльщина у XIV – XVII ст.
- Край у XVIII столітті
- Путивльський повіт у XIX на поч. XX ст.
- Холодна та вогнепальна зброя в експозиції Путивльського краєзнавчого музею
- Ремесла та промисли Путивльщини
- Край в роки Другої світової війни (1939-1945)

ДОДАТОК Б

Державний історико-культурний заповідник у місті Путивлі

Державний історико-культурний заповідник «Посулля»

Національний заповідник «Глухів»

Михайлівська цілина

Банний яр

